

VỀ GIÁO DỤC HÀNH VI VĂN HOÁ CHO TRẺ VỊ THÀNH NIÊN TRONG GIA ĐÌNH HIỆN NAY

Vũ Anh Tuấn

Khoa Tâm lý xã hội

Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh.

Tuổi vị thành niên (VTN) là thời kỳ tiền trưởng thành, có ý nghĩa quan trọng cho quá trình hình thành và hoàn thiện nhân cách. Thời kỳ này, các chỉ số tâm, sinh lý và thể chất có những chuyển biến mạnh, ảnh hưởng đến sự hình thành và bộc lộ tính cách, khí chất, năng lực và xu hướng phát triển sau này trong mỗi con người. Do đó, đặt vấn đề giáo dục hành vi văn hoá cho trẻ VTN trong các gia đình hiện nay là vấn đề thiết thực.

Trong hệ thống giáo dục quốc gia - gia đình, nhà trường và xã hội là ba tổ chức trong một chỉnh thể thống nhất được quy định bởi tính chất giáo dục đặc thù của mỗi tổ chức đó. Sự nghiệp giáo dục con người đòi hỏi sự giáo dục đồng bộ, giáo dục toàn diện, trong đó giáo dục văn hoá, hành vi văn hoá (theo nghĩa rộng) là khâu trọng yếu nhất.

Đối với giáo dục hành vi văn hoá cho trẻ VTN hiện nay, cần kết hợp giáo dục giữa gia đình, nhà trường và xã hội, trong đó vai trò giáo dục của gia đình là vấn đề cần được đặc biệt coi trọng. Kết quả điều tra thực tế ở Hà Nội⁽¹⁾ cho thấy, trên 70% số em học sinh hư và mắc các tệ nạn xã hội là do hoàn cảnh và phương pháp giáo dục của gia đình. *Giáo dục hành vi văn hoá biểu hiện ở giáo dục về lối sống, nếp nghĩ và cách ứng xử cho trẻ VTN.*

Việc giáo dục này cần chú ý đến các biện pháp cơ bản sau: Giáo dục hành vi và tạo lập môi trường sống.

a/ Giáo dục hành vi: Hành vi là sự biểu hiện của các hiện tượng tâm lý thông qua các thao tác, các hoạt động cụ thể góp phần đáp ứng và làm thoả mãn nhu cầu của con người. Với ý nghĩa đó, giáo dục hành vi cho trẻ VTN trong gia đình là sự bổ sung kiến thức để trẻ lĩnh hội và tăng cường sự hiểu biết, khơi dậy cảm xúc, sau đó hướng nhận thức và tình cảm của các em đến những việc làm cụ thể, có tính thiết thực. Bên cạnh đó, trong những tình huống nhất định, cần đưa trẻ VTN vào các môi trường

thử thách để rèn luyện ý chí, nghị lực. Giáo dục hành vi văn hoá cho trẻ VTN trong gia đình là quá trình gắn kết việc giáo dục bản chất hành vi với các giá trị truyền thống của gia đình, của địa phương và của đất nước. Đồng thời, giúp trẻ nhận diện được cái hay, cái đẹp, cái tiêu cực, cái lạc hậu, cái phản giá trị... nhờ đó mà các em phân biệt được cái thiện, cái ác trong mỗi con người và của xã hội. Hành vi văn hoá xét đến cùng là sự phản ánh các thang giá trị đạo đức được biểu hiện không chỉ ở trình độ cảm thụ thẩm mỹ, ở tính hướng thiện mà ở việc làm cụ thể, có ích, có chân, có thiện và có mỹ. Đối với trẻ VTN, giáo dục các giá trị chân, thiện, mỹ, ích với tính cách là văn hoá và hành vi văn hoá phải thật cụ thể, dễ hiểu, dung dị và thiết thực. Nó không nằm ngoài lối sống, nếp nghĩ và cách hành xử hàng ngày của trẻ đối với các thành viên trong gia đình, trong khu tập thể, cho đến nhà trường, ngoài xã hội và trong chính bản thân trẻ được thể hiện qua thái độ của các em đối với lao động, với học tập và sự luyện rèn như thế nào?... Giáo dục hành vi văn hóa cho trẻ VTN trong gia đình là sự kết hợp giữa nói và làm, giữa học và hành, chứ không chỉ dừng lại ở lý thuyết, giáo điều, ở những đạo lý cao siêu, ở những tầng văn hóa trừu tượng... Ví dụ: lối sống hàng ngày của trẻ VTN thể hiện “kiểu cách”, phô trương hay giản dị, kín đáo; nếp nghĩ thể hiện sự “an phận” hay cầu tiến; cách hành xử với mọi người khiêm nhường hay kiêu căng, tự mãn; thái độ đối với lao động, học tập là chăm chỉ hay lười nhác... đó là văn hóa sống (sống có văn hóa), là hành vi có văn hóa.

Giáo dục hành vi văn hóa cho trẻ VTN trong gia đình đòi hỏi cao vai trò, vị thế của người cha, người mẹ và các thành viên trong gia đình. Họ phải thực sự gương mẫu, phải là tấm gương trong hành vi, việc làm hàng ngày để trẻ VTN ngưỡng mộ, tôn kính và noi theo. Giáo dục hành vi văn hoá cho trẻ VTN trong gia đình là quá trình chuẩn bị cho các em tri thức, vốn sống có văn hoá làm hành trang khi đến trường cũng như khi ra xã hội...

b/ Tạo lập môi trường sống lành mạnh: Giáo dục hành vi văn hoá cho trẻ VTN trong gia đình đặt trong mối quan hệ không thể tách rời với nhà trường và xã hội. Truyền thống, phương pháp giáo dục của gia đình, nội dung giáo dục của nhà trường, các chuẩn mực đạo đức và các vấn đề xã hội nói chung... là những yếu tố tác động không kém phần quan trọng đến giáo dục hành vi văn hoá cho trẻ VTN. Các yếu tố này là cơ sở khách quan cho việc giáo dục hành vi văn hoá cho trẻ VTN mà giáo dục trong gia đình cần được quan tâm, coi trọng. Thực tế cho thấy, không thể phủ nhận những đóng góp to lớn của giáo dục của nhà trường và những thành tựu của sự nghiệp đổi mới đã có những tác động tích cực đến giáo dục hành vi văn hoá cho trẻ VTN nhiều năm qua và hiện nay. Số học sinh đạt danh hiệu cao trong học tập và các môn thi năng khiếu, văn hoá, nghệ thuật và thể thao... chiếm tỷ lệ cao là những minh chứng thực tế. Song, cũng không thể phủ nhận sự ảnh hưởng nguy hại bởi những mặt tiêu cực của kinh tế thị trường và mặt trái của xu thế giao lưu, hội nhập đang thấm lậu trong môi trường học đường và cuộc sống xã hội hàng ngày đến trẻ VTN. Giáo dục

hành vi văn hoá cho trẻ VTN trong gia đình đang đứng trước những thách thức lớn: sự giao thoa giữa truyền thống và hiện đại, giữa phương Đông và phương Tây dẫn đến sự thay đổi các quan niệm về giá trị và các chuẩn giá trị trong đời sống xã hội. Lối sống “Tây hoá”, “hiện đại” của một bộ phận thanh, thiếu niên thủ đô đang đòi phá vỡ các giá trị, các chuẩn mực truyền thống, coi thường kỷ cương, luật pháp. Mặt trái của kinh tế thị trường đã đẩy một bộ phận thanh, thiếu niên chạy theo lối sống thực dụng, lười lao động, học tập, thích hưởng thụ. Các tệ nạn xã hội không giảm càng làm giảm sút niềm tin, xa rời lý tưởng xã hội trong một bộ phận thanh, thiếu niên hiện nay... Trong những tiêu cực đó, có nguyên nhân thuộc về quản lý xã hội, quản lý giáo dục nhà trường, song không thể không nói đến trách nhiệm không nhỏ thuộc về gia đình mà nguyên nhân trực tiếp là sự bận rộn công việc của người lớn, dẫn đến hoặc buông lỏng quản lý, lơ là dạy dỗ, hoặc chiều chuộng, tin tưởng con cái một cách thụ động, hoặc bố mẹ chưa thực sự gương mẫu để làm tấm gương cho con cái tôn trọng, noi theo...

Cl Về một số biện pháp cụ thể: Giáo dục hành vi văn hoá cho trẻ VTN trong gia đình không chỉ là trách nhiệm, là mục tiêu mà còn là tình cảm, là nhu cầu của các bậc cha mẹ và các thành viên trong gia đình vì hai mục đích:

Thứ nhất: Nuôi dạy, đào tạo, hướng nghiệp, tạo tiền đề cho con cái trưởng thành để sau này thành người có ích cho bản thân, gia đình, dòng tộc...

Thứ hai: Góp phần tạo nguồn nhân lực cho xã hội, đào tạo thành những chủ nhân trong công cuộc xây dựng đất nước. Để đạt được điều đó, cần phải có những giải pháp cơ bản sau:

- Cha mẹ và các thành viên trong gia đình cần có quan niệm và phương pháp khách quan hơn trong giáo dục hành vi văn hoá cho trẻ VTN, tránh chủ quan, phiến diện, cực đoan, áp đặt khi giáo dục thế hệ trẻ. Biểu hiện cụ thể là: cần có sự hiểu biết nhất định về tâm, sinh lý, về thể chất và nhu cầu, về lứa tuổi, giới tính của trẻ VTN. Nhận diện và nắm bắt được tâm tư, nguyện vọng, đồng thời phát hiện được ý thích, tư chất, sở trường, năng khiếu của trẻ VTN để đào tạo và hướng nghiệp.

- Gia đình nên có kế hoạch sắp xếp, đầu tư thời gian một cách khoa học và thoả đáng với sự kiên trì, tinh tế, bao dung, đại lượng, giàu tình thương hơn trong việc giáo dục hành vi văn hoá cho trẻ VTN. Muốn vậy, cha mẹ và các thành viên trong gia đình luôn cập nhật kiến thức xã hội, tăng cường sự hiểu biết trên một số lĩnh vực khoa học nhất định để làm cơ sở thuyết phục và ảnh hưởng đến giáo dục hành vi văn hoá cho trẻ VTN.

- Xây dựng một cuộc sống gia đình cởi mở, đồng thuận, hạnh phúc, trong đó mọi thành viên luôn đoàn kết, quan tâm đến nhau. Cha mẹ phải là tấm gương trên mọi lĩnh vực, mẫu mực trong lối sống, nếp nghĩ, cách ứng xử có văn hoá. Hướng dẫn con cái học cách sống và cách ứng xử trên cơ sở kế thừa và tiếp nhận một cách hài hoà, có

chọn lọc các giá trị văn hoá truyền thống và hiện đại.

- Thường xuyên tạo mối liên hệ với nhà trường, quan tâm đến việc phấn đấu, học tập của con cái. Đồng thời, nắm bắt được các mối giao lưu bạn bè và tham gia các hoạt động xã hội của con cái. Xây dựng nề nếp gia đình có trật tự, có kỷ cương, xây dựng bầu không khí tâm lý dân chủ để tạo điều kiện cho con cái mạnh dạn trao đổi, bộc lộ chính kiến và biết gửi gắm, chia sẻ tâm sự đến cha mẹ và người thân như những người bạn lớn...

Chú thích

1. "Khảo sát thực trạng giáo dục hành vi văn hoá trẻ vị thành niên trong các gia đình ở thành phố Hà Nội" do Bộ môn Tâm lý xã hội, Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh thực hiện năm 2003 -2004, khảo sát 1.000 trẻ vị thành niên.